

Art Romànic

Els primers altars romànics

per Ramon Vall Rimblas

En les esglésies romàniques hi trobem dues formes d'altar que corresponen a èpoques ben diferenciades en el temps. Avui parlarem de la forma que pertany a l'època més antiga. I deixarem per un altre dia l'ocupar-nos dels altars que corresponen a la segona meitat dels temps romànics.

En un principi els altars continuaren amb les formes provinents de la baixa romanitat, consistents, essencialment, en una taula constituïda per una mesa o ara, és a dir, per una llosa generalment

(que tant podia estar en la pròpia ara com en el peu) anomenada "reconditori" que albergava d'una manera recòndita (d'aquí en ve el nom) les relíquies dels sants, i també a vegades pergamins i records diversos de la consagració de l'altar; tancat tot dintre d'una arqueta dita "lipsanoteca". En el cas d'altars grans el reconditori estava justament en el pilar central. S'han trobat lipsanoteques de materials i formes molt diversos: arquetes de fusta, d'alabastre o altres pedres, de plom, flascons de vidre i

Catedral de Girona: Sacrifici de Jacob.

Altars representats al Beatus de Girona.

rectangular i en un suport més petit que la mesa que sostenia, format per carreus o bé per una peça de pedra monolítica, dita en aquest cas i en llenguatge tècnic "tenant" (és a dir, allò que "té" o "sosté" la part important de l'altar, que és l'ara, com sabem). Els peus fets a base de carreus, més matussers que els monolítics de pedra, corresponen a construccions més rústegues. En canvi, els altars amb un pilar de pedra els trobem en edificis més rics. Les grans esglésies tenien meses d'altar més grans que no podien sostenir-se amb un únic "tenant" i normalment descansaven sobre cinc pilars, un a cada punta i el cinquè al centre.

Sota l'ara o mesa hi havia una cavitat

ceràmica; els materials, tots bons com veiem, s'adequaven a les possibilitats econòmiques del lloc, perquè hem de creure que si no se n'empraven de més rics devia ser per migradesa de recursos, ja que destinats a guardar la part més santa de l'altar, les relíquies, és normal que es desitgés fer-ho amb el material més ric i perdurable que fós possible.

Els altars estaven separats de les parets de l'absis, de manera que eren accessibles pels seus quatre costats, fet que permetia que el celebrant se situés de cara al poble, postura que es perdé després i no s'ha recuperat fins els nostres dies.

Les meses dels temples grans solien tenir al seu voltant uns rebuidats quasi-

bé circulars, d'un diàmetre d'uns 10 a 15 cms., formant com un fistó. Tenen aquesta forma les ares de les catedrals de Girona, Elna i Seu d'Urgell (col·locada actualment aquesta a la capella de Sant Miquel) i les de les esglésies de Sant Martí d'Empúries a l'Empordà i de Sant Julià de Torrelles i Sant Andreu de Sureda al Rosselló. L'existència d'aquests alvèols no és decorativa sinó funcional: estaven destinats a fer la funció que després féu la patena, és a dir a allotjar la forma consagrada en les concelebracions, de manera que cada alveol corresponia a un prevere; ritus correntíssim aleshores en les comunitats nombroses i que també es perdé en l'església occidental (no en l'oriental) fins que fou recuperat pel Concili Vaticà II.

Sobre l'altar només s'hi col·locaven les ofrenes i algun ciri per fer llum. La creu, que normalment es penjava del sostre, no tenia cap imatge. No fou fins més tard quan hi aparegué la imatge de Crist: no pas però el Crist crucificat, sino la representació de la seva majestat, atribut que donà nom a les imatges que

Sant Feliu de Vilamilans.

Col.labora

BANC

d'aquest tipus conservem encara: les Magestats de Caldes, de Beget, etc.

Moltes vegades les ares eren peces antigues de marbre reaprofitades; ja sabem com en aquest temps el nostre país era pobre i els mitjans amb què es comptava escassos.

Un cop col·locada l'ara en el seu lloc i consagrada l'església, era costum escriure-hi amb un estilet els noms dels assistents a la cerimònia i també el d'altres persones absents o ja difuntes.

Tenant de Sentmenat.

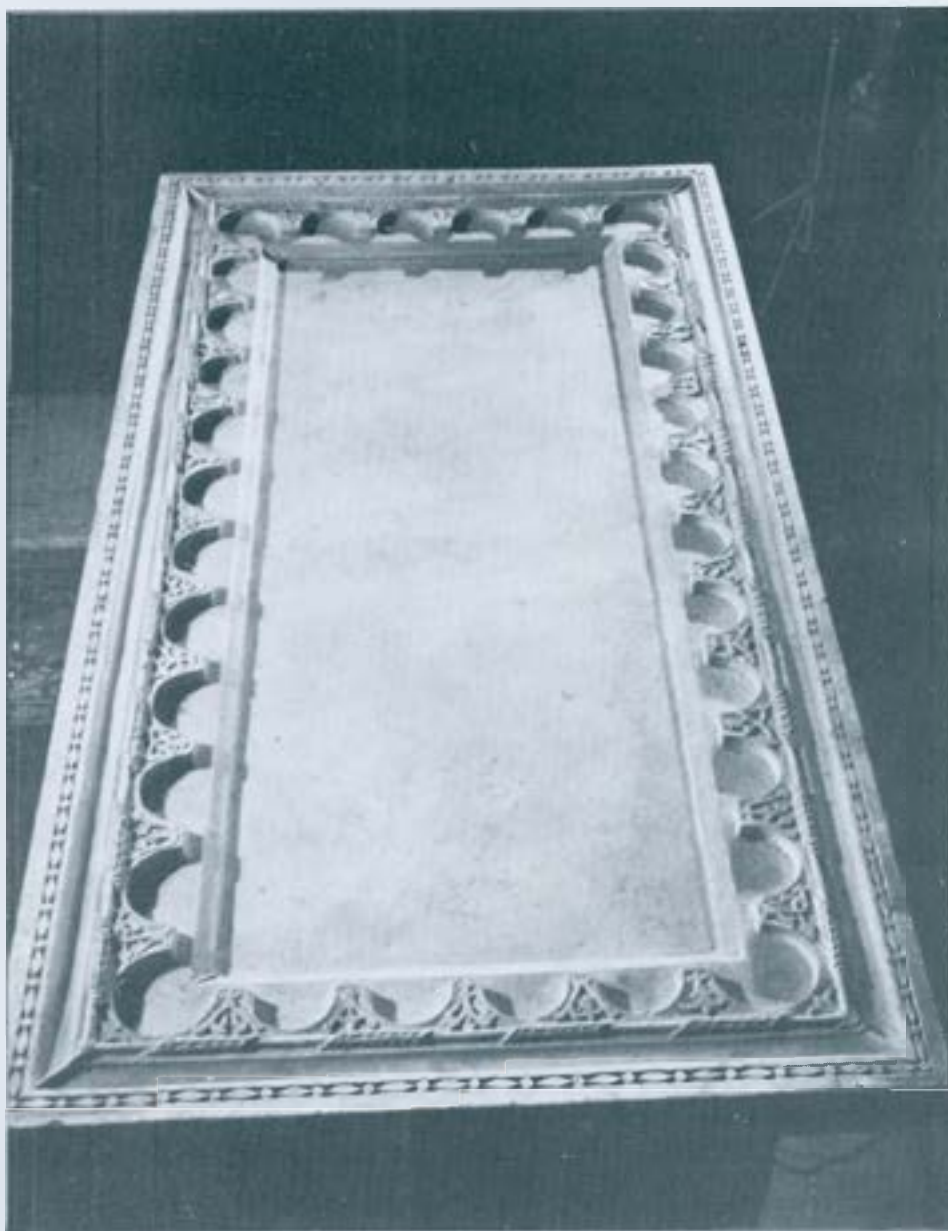
Això dona a entendre que hi havia la creença de que les persones que tenien els noms inscrits a l'ara, participaven de les gràcies dimanants dels sacrificis que en ella s'oferirien en el decurs del temps, de manera que així se'ls hi asseguraven així uns sufragis congruus i perennes.

L'antiguitat d'aquesta disposició dels altars ve confirmada per les representacions que en trobem en els Apocalipsis del Beat de Lièbana; i encara podem referir-nos als altars pagans romans que en foren els precedents.

Tenim també una demostració de l'antiguitat d'aquestes formes en una

Reconditori del tenant de Sentmenat.

Ara de la Catedral de Girona.

representació que hi ha, al claustre de la seu de Girona, de l'altar que bastí Jacob després del seu somni amb la pedra que li havia servit de coixí i que unguí amb oli. Aquesta representació fou esculpida, com tot el claustre, a finals del segle XII o a començaments del XIII, quan aquesta forma ja no era usual; el fet de representar-lo així cal buscar-lo en la pretensió d'evocar un fet antiquíssim, de l'Antic Testament concretament, fet que es remarca recurrent a una forma d'altar antiga, i fora d'ús ja.

Els nostres voltants són força rics en ares d'aquestes. Tenim la de Sant Feliu de Vilamilans (col·locada ara a un altar lateral de l'esglesiola), fora de sèrie i molt més antiga (correspon als se-

gles V-VI). Una altra procedent de Santiga es guarda al Museu Diocesà. Al Museu d'Història de Sabadell hi ha una reproducció d'aquestes dues ares. A l'església de Sant Feliu del Racó se'n trobà una recentment; feia de pedra picadora al safareig de la rectoria fins que fou descoberta; ara es guarda amb tota dignitat a la pròpia parròquia. A les esglésies de Sant Pere de Terrassa n'hi han quatre. Quant a tenants només coneixem de la nostra rodalia el de Sentmenat que es manté encara dempeus en un sotarrani de l'actual rectoria, just al costat de l'església romànica que s'efondrà i que deu correspondre, per tant, a l'emplaçament d'un edifici preromànic anterior. ■